

А. С. Селіверстова,

к. е. н., докторант,

Науково-дослідний фінансовий інститут Академії фінансового управління МФУ

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

З метою забезпечення єдності існуючих методичних підходів та підвищення якості аналізу діяльності корпорацій, що створюються і функціонують сьогодні, в статті було обґрунтовано сутність, поняття та основні елементи системи корпоративного управління; виділено критерії ефективності, наведено основні напрями аналізу та найвагоміші показники, що необхідні для оцінки діяльності корпорацій.

With the purpose of providing of unity of existent methodical approaches and upgrading analysis of activity of corporations which are created and function today, essence, concept and basic elements of the system of corporate management, was grounded in the article; are performance criteria, are the main areas of analysis and the most important indicators that are necessary to assess the performance of corporations.

Ключові слова: корпоративне управління, корпорація, система корпоративного управління, елементи системи, напрями аналізу, критерії ефективності.

Keywords: corporate management, corporation, system of corporate management, elements of the system, performance criteria, analysis of trends.

ВСТУП

Процес ринкового реформування економіки України призвів до створення корпоративного сектора як базового серед нових організаційно-правових форм господарювання.

Корпоративний сектор в Україні представлений переважно акціонерними товариствами. Це викликало необхідність створення нової системи управління, з якою керівникам підприємств не доводилось раніше мати справу. Управління підприємствами корпоративного типу суттєво відрізняється від управління державними підприємствами. Частка корпоративного сектора в економіці України вже зараз складає близько 75% в загальному обсязі виробництва продукції та надання послуг. У 31 тисячі акціонерних товариств асоційовано майже 17 мільйонів акціонерів як виразників інтересів корпоративного капіталу, що становлять ядро нової, ринкової системи господарювання в країні. Це зумовлює необхідність відпрацювання сучасної системи корпоративного управління як на рівні загальнонаціональному (державному), так і на рівні окремих господарюючих суб'єктів.

Поняття "корпорація" походить від латинського слова "corporatio", що означає об'єднання. В нинішньому значенні корпорація являє собою форму, за якої сукупність осіб об'єднуються для досягнення загальних цілей, здійснення спільної діяльності та утворюють самостійний об'єкт права — юридичну особу. Акціонерна компанія (Joint Stock Company) є правовим суб'єктом, створеним для здійснення комерційної або виробничої діяльності, який володіє капіталом, поділим на акції, якими володіють її члени. Структуру ринкової економіки розвинутої країни визначають великі корпорації та їх об'єднання, які здатні підтримувати інноваційні процеси та залучати значні кошти для свого розвитку.

У економічній літературі термін "корпорація" використовується широко, в різних контекстах, частіше всього як синонім акціонерного товариства. Так, Е.Дж. Долон та Д.Е. Ліндсей визначають корпорацію як фірму, що має статут юридично незалежного суб'єкта, в якій власність розподілена на частки (паї, акції) і відповідальність кожного співвласника обмежена його вкладом

у підприємство. Н.В. Мочерний, О.А. Устенко, С.І. Чеботар визначають поняття корпорації як найдосконалішу форму організації підприємств, що існує переважно у вигляді відкритого акціонерного товариства, засновники якого формують акціонерний капітал шляхом об'єднання власних ресурсів через механізм випуску і продажу цінних паперів (передусім акцій), а співвласники несуть обмежену відповідальність. Вдале визначення поняття корпорації наводить Д.М. Розенберг: "Корпорація — це організація, що поставила перед собою визначені цілі, діє для суспільного блага, має певні права, є юридичною особою, діє на постійній основі та несе обмежену відповідальність".

У західній літературі прийнято називати корпораціями не всі товариства з обмеженою відповідальністю, а тільки ті акціонерні, кошти яких утворюються за рахунок випуску та розміщення акцій. Для аналогу поняття "корпорація" у вітчизняній практиці використовується, як правило, термін "акціонерне товариство".

Для вивчення корпоративного управління слід чітко зрозуміти суть господарських товариств корпоративного типу, визначити їх специфічні риси і відмінності. Оскільки системи управління здебільшого залежать від організаційно-економічних форм господарських товариств, то їх безпосередньо організаційні структури і є основою для побудови тих чи інших управлінських відносин і прямо впливають на них. Слід зазначити, що корпоративні риси мають акціонерні товариства та товариства з додатковою відповідальністю, в яких управління відокремлене від власності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сутність поняття "корпоративне управління" науковці трактують по-різному. У найзагальнішому вигляді корпорація — це організаційна структура, яка об'єднує необхідні ресурси для виробництва товарів та надання послуг населенню.

Поняття "корпоративне управління" широко використовується у західній економічній літературі і досить швидко запроваджується в Україні. Це пояснюється поширеністю корпоративної власності, необхідністю управ-

ліття нею і стрімким розвитком корпоративного сектору економіки в Україні.

Природа корпоративної власності не є простою і відповідно корпоративне управління як категорія також являє собою складну систему економічних відносин, яка включає багато внутрішніх і зовнішніх елементів.

Термін "корпоративне управління" застосовується досить часто. На сьогодні не існує єдиного визначення корпоративного управління ні у зарубіжній, ні у вітчизняній науковій літературі.

У багатьох наукових джерелах корпоративне управління трактується як система виборних та призначених органів, які здійснюють управління діяльністю публічних акціонерних товариств, яка повинна відображати баланс інтересів акціонерів (власників) та всіх учасників акціонерних відносин і спрямована на забезпечення отримання максимально можливого прибутку від усіх видів діяльності товариства.

Проблеми корпоративного управління досліджували вчені-економісти, такі як: Бланк І.А. [1], Брейлі Р. [2], Бріггем Е.Ф. [3], Бочаров В.В. [4], Гольцберг М.А. [5], Євтушевський В.А. [6], Задихайло Д.В. [7], Каліна А. [8], Книш М.І. [9], Рязанова Н.С. [10], Суторміна В.М. [11], Терещенко О.О. [12] та інші. У своїх працях вони розглянули базові питання корпоративних відносин, проаналізували їх правові аспекти, з'ясували сутність господарських товариств корпоративного типу і місце серед них акціонерних товариств, специфіку корпоративної власності й управління акціонерним капіталом, особливості державного регулювання корпоративного сектора, функції комісії з цінних паперів та фондового ринку, антимонопольного регулювання, депозитарної системи, управління рухом акцій на первинному та вторинному ринках, особливості діяльності фінансових посередників у корпоративному секторі.

НЕВИРІШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Належне корпоративне управління не обмежується виключно відносинами між інвесторами та менеджерами, а передбачає також врахування інтересів власників і активне співробітництво із особами, які зацікавлені в діяльності товариства (працівниками, споживачами, кредиторами, державою тощо). Корпоративне управління може бути визначене як зведення правил і принципів, які забезпечують таке управління та контроль над компанією, котрі найбільшою мірою враховують інтереси акціонерів та інших зацікавлених осіб, включаючи працівників, клієнтів і постачальників.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином — постає необхідність розвитку наукових засад системи корпоративного управління, що дозволить проаналізувати діяльність корпорацій та визначити основні чинники, які спричиняють кризові явища в діяльності цих структур; визначити показники прогнозу та ефективності діяльності корпоративних структур.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На думку автора, корпоративне управління — це система взаємопов'язаних елементів, що включає зовнішній та внутрішній блоки, структуру і процеси управління. Зазвичай систему корпоративного управління розглядають як структуру і механізми зовнішнього впливу на діяльність акціонерного товариства. Такий погляд є обмеженим, тому що не торкається внутрішнього управління підприємствами, яке суттєво впливає на ефективність його функціонування.

Під системою слід розуміти підпорядковану сукупність елементів, між якими існують певні зв'язки. Зв'язки — це з'єднання між елементами, які впливають на поведінку елементів і систему в цілому.

Таким чином, система корпоративного управління — це сукупність взаємодіючих елементів внутрішнього механізму діяльності корпоративних підприємств і зовнішнього середовища, у рамках яких функціонує корпорація (акціонерне товариство) і які націлені на забезпечення сталого розвитку та формування ефективної функціональної та організаційної структури управління і одере-

жання прибутку. При цьому корпоративне управління розглядається не тільки як певна структура, а і як процес, необхідний для досягнення корпоративних цілей.

Фактори зовнішнього та внутрішнього середовищ системи корпоративного управління складаються з елементів, які знаходяться в постійному зв'язку і взаємодії.

Зовнішнє середовище — це оточення системи, що впливає на діяльність організації, але не підлягає її контролю.

Розглянемо зовнішні елементи корпоративного управління.

Насамперед, корпоративне управління здійснюється на рівні державних органів, які створюють норми і правила корпоративного контролю, відповідальність суб'єктів корпоративного бізнесу. Тому державне регулювання є важливим зовнішнім елементом системи корпоративного управління.

Другим важливим зовнішнім елементом є механізм ринкового контролю. Очевидно, що управління, його дієвість визначається досягненням певного соціально-економічного статусу акціонерного товариства. Для власників важливим наслідком корпоративного управління є отримання частини прибутку, підвищення курсової ціни акцій корпорації. Тому в системі корпоративного управління значну роль відіграють ринки продукції, а також фінансові ринки. Ринки продукції є чіткими індикаторами правильності корпоративної стратегії і тактики фірми, вони приводять до ліквідації неефективних діючих структур. Фінансові ринки, в свою чергу, є показниками через котирування корпоративних цінних паперів стану корпорації. Наявність фінансових ринків дає змогу власникам корпоративних прав позбутись їх у разі неефективного корпоративного управління. Зрозуміло, що такий захід є крайнім, і він використовується, як правило, у тому разі, коли власник випробував інші методи впливу на корпоративний менеджмент.

Третім важливим елементом зовнішнього корпоративного управління можна вважати громадські організації, засоби масової інформації, які впливають на корпоративну стратегію й тактику. Існує досить розвинута система захисту інвесторів-акціонерів, яка, крім державних органів, представлена громадськими організаціями, що здійснюють певний нагляд за розвитком корпоративного сектору, впливають на прийняття рішень, особливо через засоби масової інформації. Корпоративна стратегія та культура знаходять своє відображення на сторінках преси і телебачення, дають досить часто орієнтири власникам корпоративних прав для здійснення ними відповідних дій — позбавляться від цих цінних паперів, збирати органи управління чи якось впливати на їх роботу, проводити інші заходи, спрямовані на забезпечення своїх корпоративних прав.

Внутрішні елементи системи корпоративного управління поділяються на організаційну та функціональні системи управління. Організаційна система управління залежить, насамперед, від наявності ефективних норм та процедур взаємовідносин власників та їх впливу на менеджмент підприємства. Такі норми і процедури (проведення загальних зборів і прийняття ними рішень, визначення органів нагляду за діяльністю менеджерів у період між зборами, визначення компетенції укладання угод з різними вартісними величинами та ін.) є необхідними і надзвичайно важливими елементами корпоративного управління.

Функціональні системи управління включають в себе такі функції, як управління власністю і капіталом, виробничо-збутову, фінансово-економічну, управління інноваційним розвитком та ін.

Управління власністю і капіталом включає в себе такі питання, як:

- облік майна, оформлення прав на нього;
- організація ефективного використання майна;
- розподіл майна по підприємству та його організаціям і структурам;
- бюджетне та податкове планування, бізнес-плани;
- банкрутство.

Найважливішими заходами виробничо-збутової системи є:

- обґрунтування обсягу виготовлення продукції пев-

ної номенклатури та асортименту відповідно до потреб ринку;

— формування маркетингових програм для окремих ринків і кожного виду продукції, їхня оптимізація відносно виробничих можливостей підприємства;

— збалансування виробничої потужності та програми випуску продукції на поточний і кожний наступний рік прогнозного періоду;

— забезпечення виробництва необхідними матеріально-технічними ресурсами;

— розробка й дотримання узгодження у часі оперативного-календарних графіків випуску продукції;

— дієва реклама і безпосередня організація збуту своєї продукції;

— розвиток системи товарних бірж;

— належне стимулювання покупців та після продажної сервіс.

Сутність управління інноваційною діяльністю полягає у сприянні генеруванню та реалізації нових комерційних ідей, у здійсненні техніко-економічних, наукових розробок, проєктів, освоєнні нових форм організації виробництва і праці, у пошуку нових засобів задоволення потреб споживача, перехід від традиційних до нових форм господарювання, які не мають аналогів у господарській діяльності.

Фінансово-економічна діяльність підприємства охоплює такі функції, як: стратегічне та поточне планування, облік і звітність, ціноутворення, систему оплати праці, ресурсне забезпечення виробництва, розподіл фінансових ресурсів, фінансовий контроль, інвестиційну та дивідендну політику.

З точки зору спроможності корпорацій до реалізації державних пріоритетів, стабільності результатів, можливостей подальшого розвитку і росту та збільшення вкладу в розвиток різноманітних сфер діяльності, виділені наступні критерії, що визначають їх потенційну результативність.

1. Стійка динаміка збільшення основних виробничих показників діяльності, спроможність до нарощування обсягів виробництва, здійснення оптимальної цінової стратегії при зниженні витрат на виробництво продукції.

2. Спроможність до оновлення виробничих потужностей, підвищення технологічного рівня виробництва і реалізації стратегії інноваційного розвитку як основи підвищення конкурентоспроможності продукції.

3. Стійкі фінансові результати діяльності і платоспроможність, поповнення джерел обігового капіталу, і збільшення частки грошових коштів, скорочення бартеру і грошових сурогатів, підвищення ефективності використання власних коштів, спроможність до взаємодії з кредитором та обслуговуванню боргу.

4. Підвищення інвестиційної активності, спроможність до реалізації стратегії залучення інвестиційних ресурсів з державних та позабюджетних джерел з метою фінансування інвестиційних проєктів та програм, активізація діяльності банківських структур.

5. Ефективність інтеграції, оптимальність оргструктури та складу учасників, спроможність до диверсифікації діяльності.

6. Ефективність внутрішньокорпоративного управління, можливість проведення єдиної стратегії розвитку корпорації на основі консолідації активів та взаємочасті в капіталах.

Перелічені критерії є основою для вибору основних напрямів аналізу та відбору показників, необхідних для оцінки діяльності корпорації. Розглянемо їх більш детально.

Аналіз виробничої діяльності — аналізуються результати діяльності корпоративних структур з точки зору перспектив розвитку виробничого потенціалу — досягнутого рівня і можливості нарощування обсягів виробництва і реалізації продукції та прибуткової діяльності в майбутньому.

Аналіз використання інвестицій — аналізується спроможність до реалізації стратегії технологічного росту і підвищення конкурентоспроможності продукції за рахунок підвищення ефективності використання інвестицій в процесі виробничої діяльності, включаючи капіталовкладення в основні засоби, інвестиції в нематеріальні активи і виробничі запаси, а також оцінюються довгострокові фінансові вкладення, в тому числі інвестиції в акціонер-

ний капітал дочірніх підприємств, на розвиток філіальної мережі та в активи фондового ринку — на придбання державних цінних паперів.

Аналіз фінансового стану та платоспроможності — аналізується фінансова стійкість та платоспроможність корпоративних структур з точки зору достатності власних коштів, обігового капіталу, грошових коштів, оцінюється спроможність до функціонування за рахунок власних та запозичених ресурсів, аналізується рух готівки, пов'язаний з боргами та їх поверненням.

Аналіз структури та джерел фінансування інвестицій — аналізується інвестиційна активність кредитно-фінансових установ, у тому числі банків — учасників корпоративних структур, а також основні джерела фінансування інвестицій, що направляються на реалізацію інвестиційних проєктів та програм, включаючи кошти бюджету, які надаються в якості державної підтримки.

Аналіз оптимальності оргструктури та складу учасників — оцінюються потенційні можливості корпоративних структур з точки зору розвитку інтеграційних процесів коопераційних зв'язків, в тому числі з зарубіжними країнами, а також спроможність до ефективної взаємодії в складі корпорацій різноманітних сфер діяльності — промислових, фінансово-кредитних, науково-дослідницьких і проєктних, торгових та будівельних.

Аналіз ефективності корпоративного управління — оцінюється рівень консолідації і структура капіталу головних компаній корпорації по основних джерелах формування — в залежності від сфер діяльності та географічної структури організацій-засновників, як основи для реалізації єдиної стратегії розвитку і реалізації інвестиційних програм.

ВИСНОВКИ

Створення умов для реального підйому економіки України залежить від ефективності діяльності корпоративних структур. На думку автора, акціонерні товариства є найбільш зручною організаційно-правовою формою в контексті економічного і соціального розвитку України, оскільки саме вони є тією кращою економічною структурою, яку можна "використати" при приватизації великої промисловості. Крім того, акціонерні товариства здатні змінити нинішнє фінансове становище українських підприємств, використовуючи різноманітні можливості і форми отримання додаткових інвестицій, в тому числі й іноземних. І, нарешті, лише акціонерні товариства можуть "демократизувати" власність, тобто залучити працівників до участі в підприємницьких об'єднаннях.

Література:

1. Бланк И.А. Управление денежными потоками — К.: Ника-центр, 2002. — 576 с.
2. Бочаров В.В., Леонтьев В.Е. Корпоративные финансы. — СПб.: "Питер", 2002. — 544 с.
3. Брейли Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов: пер. с англ. — М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 1997. — 1120 с.
4. Брігхем Е.Ф. Основи фінансового менеджменту. — К.: КП "Вазак". Видавництво "Молодь", 1997. — 1002 с.
5. Гольцберг М.А. Акционерные товарищества. Фондовая биржа. Операции с ценными бумагами. — К.: Библиотека деловой Украины, 1992. — 94 с.
6. Задахайло Д.В., Кібенко О.Р., Назарова Г.В. Корпоративне управління: навчальний посібник. — Харків, Еспада, 2003.
7. Євтушевський В.А. Основи корпоративного управління. — К.: Знання-прес, 2002 — 320 с.
8. Калина А.В., Корнев В.В., Кошечев А.А. Рынок ценных бумаг. — К.: МАУП, 1999. — 136 с.
9. Кныш М.И. Стратегическое планирование инвестиционной деятельности. — СПб.: Бизнес-пресса, 1998. — 1120 с.
10. Резанова Н. Корпоративне управління на порозі 21 століття // Фінанси України. — 2002. — №1. — С. 13—19.
11. Сугорміна В.М., Федоров В.М., Резанова Н.С. Фінанси зарубіжних корпорацій. — К.: Либідь, 1993. — 248 с.
12. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навчальний посібник. — К., 2003. — 589 с.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2011 р.